

Andrzej Marian Świątkowski <https://orcid.org/0000-0003-1753-7819>

Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

WPŁYW SZTUCZNEJ INTELIGENCJI W UNII EUROPEJSKIEJ NA PRACĘ CZŁOWIEKA

Abstract

The impact of Artificial Intelligence in the European Union on human work

The author presents the conditions for the development of Artificial Intelligence in the European Union, directly related to work performed by humans together with “learning” automatic devices, and discusses legal issues regulating the functioning of this intelligence under direct human supervision.

Słowa kluczowe: rynek pracy, sztuczna inteligencja, Unia Europejska

Keywords: labor market, artificial intelligence, European Union

ASJC: 3308, **JEL:** K31

1. Czwarta rewolucja przemysłowa

Sztuczna inteligencja (dalej: „SI”), intensywnie i systematycznie rozwijająca się w skali globalnej, wywiera w coraz większym stopniu wpływ na zatrudnienie, gospodarkę i społeczeństwo (Świątkowski 2018, s. 1 i n.). W połowie ubiegłego stulecia załączkami sztucznej inteligencji były urządzenia spełniające funkcję narzędzi pracy stosowanych przez człowieka. W miarę postępu automatyczne urządzenia i maszyny zaczęły być wykorzystywane przy pracach wykonywanych przez ludzi jako „współpracownicy”. Obecnie, wraz z postępowaniem elektronicznym, automatyczne urządzenia wyposażone w zdolność do samodzielnego uczenia się zaczynają przejmować część czynności i zadań uprzednio wykonywanych przez pracowników, osoby zatrudnione lub pracujące na własny rachunek – samozatrudnionych. Ocenia się, że w pierwszym kwartale aktualnego stulecia wielkość rynku sztucznej inteligencji wyniesie 38,8 mld dolarów [pkt. 1.1 opinii Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Sztuczna inteligencja: wpływ sztucznej inteligencji na jednolity rynek (cyfrowy), produkcyjny, konsumpcję i społeczeństwo”, Dz.Urz. UE C 288 z 31.08.2017, s. 1, dalej: „opinia EKES”]. W porównaniu z rokiem 2017,

w którym instytucje Unii Europejskiej zdecydowały się monitorować rozwój, nastąpił niewyobrażalny wzrost wartości sztucznej inteligencji w skali światowej. Słusznie zatem Komisja Europejska (dalej: „KE”) uważa, że „sztuczna inteligencja zmienia nasz świat” [załącznik do komunikatu Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: Skoordynowany plan w sprawie sztucznej inteligencji, Bruksela, 7.12.2018, COM(2018) 795 final]. Z tego powodu Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny (dalej: „EKES”) zobowiązał się monitorować sytuację i postęp czyniony przez SI nie tylko w sferach produkcyjnej i technologicznej, ale również w sprawach bezpieczeństwa, etyki i społecznych. Sztuczna inteligencja stanowi wyzwanie w jedenastu dziedzinach życia społeczno-ekonomicznego¹. Od dnia ogłoszenia powyższej opinii EKES stał się przedstawicielem zorganizowanego społeczeństwa obywatelskiego Unii. Obowiązkiem EKES jest inicjowanie i nadanie kształtu społecznym debatom na temat roli SI, podejmowanie działań w celu jej centralizacji oraz odpowiedniej stymulacji, tak aby rozwijała się z interesami UE i jej państw członkowskich. Do udziału w dyskusjach na temat SI wezwane zostały wszystkie zainteresowane strony i podmioty: politycy i decydenci polityczni, przedstawiciele przemysłu, partnerzy społeczni, konsumenci, organizacje pozarządowe, placówki oświatowe, instytucje naukowe, zakłady opieki zdrowotnej, eksperci i nauczyciele akademicy z rozmaitych dziedzin wiedzy, między innymi takich jak: SI, bezpieczeństwo, etyka, ekonomia, nauki o pracy, nauki prawne, nauki behawioralne, psychologia, filozofia (pkt. 1.2 opinii EKES).

2. Sztuczna inteligencja a praca

Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny nie ma wątpliwości, że SI wpłynie na wielkość zatrudnienia oraz na rodzaj i charakter wielu miejsc pracy. Będzie to wpływ porównywany z tym, jaki zaistniał w czasach poprzednich rewolucji przemysłowych (Brynjolfsson, McAfee 2019; Brynjolfsson, McAfee 2020). Sztuczna inteligencja jest technologią o ogólnym przeznaczeniu, oddziałującą jednocześnie na wszystkie działy gospodarcze i społeczne współczesnych państw i ich społeczeństw. Nie jest to jednak kres naszej cywilizacji, mimo iż postęp technologiczny jest tak szybki i zaskakujący, że nie nadążają za nim nie tylko ludzie. Jest bardzo ważne, abyśmy zrozumieli te zjawiska, rozważyli ich konsekwencje i potrafili opracować właściwe strategie. Powinny one pozwolić ludziom stawić czoła wyzwaniu, jakim jest wysokie bezrobocie, i inne negatywne następstwa wyścigu z maszynami (Nowik 2023, s. 7 i n.). Sztuczna inteligencja może i powinna być wykorzystywana do wykonywania określonych zadań i poszczególnych czynności. Zwłaszcza takich, które są niebezpieczne dla zatrudnionych, świadczących ciężkie, niebezpieczne, uciążliwe, nieprzyjemne, brudne, monotonne prace. Może przynosić pracownikom, którzy uprzednio te prace wykonywali, znaczne korzyści. Może także stanowić załączek tworzenia przez przedsiębiorców nowego ładu społecznego w stosunkach pracy (Świątkowski 2019,

¹ Bezpieczeństwo, etyka, prywatność, przejrzystość, praca, kształcenie i umiejętności zawodowe, (nie)równość i włączenie społeczne, ramy prawne i regulacyjne, rządzenie i demokracja, prowadzenie wojen, superinteligencja (pkt. 1.5 opinii EKES).

s. 15–16). Dotychczas zatrudnieni przy tego typu zajęciach zawodowych ludzie będą mogli zostać przeniesieni do wykonywania prac lżejszych, bardziej interesujących, wymagających wprawdzie pewnych umiejętności zawodowych, które wszakże niemal każdy zdolny i chętny do pracy będzie mógł nabyć. Zatem SI przyczyni się do podniesienia poziomu intelektualnego nie tylko mniej wykształconej części poszczególnych społeczeństw. Słusznie zakłada się, że SI poza zadaniami rutynowymi przejmie również czynności wymagające umiejętności przetwarzania dużych baz danych oraz obowiązki sformułowane przez strony stosunków pracy. Uważa się, że maszyny będą w dalszym ciągu zwiększać swoje możliwości. Działać będą na podstawie opisów zgromadzonych informacji doświadczeń rozwoju określonych sytuacji i procesów społeczno-gospodarczych. Sztuczna inteligencja jako nowoczesna technologia, wywierająca wpływ na zatrudnienie, będzie miała też zastosowanie do prac wykonywanych przez osoby wysoko wykwalifikowane. One nadal będą zarządzać wyuczonymi przez ludzi nie tylko automatycznymi, ale również autonomicznymi maszynami. Te bowiem nie zastąpią ludzi w kluczowych czynnościach (Oster 2021, s. 116). Dotychczasowe, powszechnie obowiązujące dobowe (ośmiogodzinne) i tygodniowe (czterdziestogodzinne) normy czasu pracy zostaną zredukowane, niekiedy znacznie, na rzecz poważnie przedłużonych – poza obowiązujące dobowe (jedenastogodzinne) i tygodniowe (trzydziestopięciogodzinne) zostaną zastąpione przez jeszcze dłuższe od dotychczasowych okresy wypoczynku. Sztuczna inteligencja i następstwa wynikające z jej rozwoju powinny w znacznym stopniu przyczynić się do współdziałania przedstawicieli interesów państwowych oraz partnerów społecznych w kształtowaniu maksymalnie korzystnej dla wszystkich zainteresowanych polityki społeczno-gospodarczej w stosunkach pracy. Sztuczna inteligencja wywrze znaczący wpływ na powstanie nowych, nieznanych dotychczas miejsc pracy. Będzie miała wpływ na typy i rodzaje pracy oraz sposoby jej wykonywania. Aplikacje i algorytmy stosowane przez sztuczną inteligencję i inne elektroniczne technologie umożliwią automatom przydzielanie zadań i czynności do realizacji. Pozwolą na dysponowanie czasem pracy. Umożliwią zatem zarządzanie innymi współczynnikami składającymi się na treść stosunków pracy. Pozwolą również maszynom na stałe i dokładne monitorowanie postępów pracy pracowników i innych zatrudnionych, również takich, którzy pracują – za pośrednictwem nowoczesnych platform zatrudnienia – na własny rachunek. W piśmiennictwie prawa pracy coraz częściej stawiane jest pytanie, kto kogo nadzoruje w stosunkach pracy: pracownicy zautomatyzowane urządzenia czy odwrotnie (Ivanowa i in. 2018, *passim*). W obecnym stanie rzeczy SI nie może samodzielnie przejąć nadzoru na zatrudnionymi osobami. Nie ma powodów do rozważania, czy maszyny mogą dla własnego dobra i korzyści przejąć nadzór nad pracą wykonywaną przez ludzi oraz pracodawcami zatrudniającymi pracowników.

3. Nadzór i odpowiedzialność nad sztuczną inteligencją

Sztuczna inteligencja jeszcze nie przejmuje kontroli nad ludźmi (opinia EKES). Nie jest jednak pewne, ze względu na tempo uczenia się automatów, że w niekontrolowanym procesie rozwoju tej technologii ludzie nadal będą mogli nadzorować rozwój sztucznej inteligencji. Nadzór

nad nią zatem jest szczególnie istotny w przypadku inteligencji rozszerzonej (*augmented intelligence*). Stworzone przez ludzi automatyczne maszyny mogą nie ograniczać własnego potencjału intelektualnego do tego, co „zaszczepił” w nich człowiek. Z tej przyczyny nadzór nad sztuczną inteligencją powinien przybrać jedną wspólną formę prawną i organizacyjną. Musi ona być oparta na wspólnych, akceptowanych przez Unię Europejską, etycznych fundamentach. Powinny być one zgodne z wartościami zdefiniowanymi w Karcie praw podstawowych UE (Dz.Urz. UE C 202 z 7.06.2016, s. 389). Instytucje unijne zmierzają w tym kierunku. Wzywają państwa członkowskie do „opracowania i ustanowienia jednolitego kodeksu etycznego w zakresie rozwoju, wdrażania i stosowania sztucznej inteligencji” (pkt. 3.6 opinii EKES). W ramach takiego planu powinny być uwzględnione następujące zagadnienia, problemy i sprawy: a) bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne; b) kwestie transparentności, zrozumiałości, zdolności do wyjaśniania funkcjonalności systemów SI; c) możliwości ich kontrolowania; d) kształcenie i rozwijanie umiejętności posługiwania się SI i korzystania z niej; e) równa dostępność i dystrybucja możliwości oferowanych przez sztuczną inteligencję obywatelom UE. Zakładając, że SI może doprowadzić do skutków niezgodnych z ustalonymi regulacjami prawnymi, konieczne jest zajęcie stanowiska w sprawach odnoszących się do odpowiedzialności materialnoprawnej „uczących się” maszyn, samodzielnie podejmujących działania niekorzystne albo szkodliwe dla ludzi i ich majątków. W sprawach dotyczących konstrukcji cywilnoprawnych instrumentów odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez roboty zostały sformułowane zalecenia na temat ewentualnej możliwości wprowadzenia odrębnego pojęcia prawnego e-osobowości. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny ma wobec tego pomysłu i propozycji jej uregulowania prawnego sceptyczne zapatrywanie². Nie bez racji uznał, że przeniesienie odpowiedzialności majątkowej za szkodę wyrządzoną przez automaty prowadziłoby bezpośrednio do wyłączenia odpowiedzialności cywilno-prawnej osób fizycznych i prawnych występujących w charakterze twórców takich urządzeń, posiadających zdolność „uczenia się” i czynienia użytku z postępów edukacyjnych i szkoleniowych. Odpowiedzialnymi za postępowanie wszelkiego rodzaju automatycznych maszyn i urządzeń powinni być wynalazcy i producenci. Odpowiedzialność taką powinni także ponosić niestaranni lub wadliwi użytkownicy tych urządzeń, nieprzestrzegający w procesach ich stosowania wskazówek opracowanych przez producentów. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny nie sformułował jednak w omawianej opinii stanowczych zaleceń zmierzających do odrzucenia pomysłu wyposażenia sztucznej inteligencji i innych automatów w osobowość elektroniczną. Definitywną konkluzję w tej kwestii uzależnił od dokładnego przeanalizowania stanu aktów prawnych obowiązujących w państwach członkowskich i UE, judykatury sądów krajowych orzekających w sprawach cywilnych i handlowych w państwach członkowskich oraz orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości UE. *De lege lata* systemy prawne państw członkowskich nie rozstrzygają dylematu dotyczącego

² Zob. rezolucję Parlamentu Europejskiego z dnia 12 lutego 2017 roku zawierającą zalecenia dla Komisji w sprawie przepisów prawa cywilnego dotyczących robotyki (2015/2103(INL)), Dz.Urz. UE C 252 z 18.07.2018, s. 239 oraz sprawozdanie Światowej Komisji ds. Etyki Wiedzy Naukowej i Technologii (COMEST) w sprawie etyki robotyki (za: Stylec-Szromek 2018, s. 501 i n.).

bezpośredniej cywilnoprawnej odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez urządzenia niemające osobowości prawnej.

4. Szanse nowoczesnego rozwoju

W tym stadium rozważań nie można ocenić szans poszczególnych społeczeństw na rozwój tego współczesnego fenomenu, jakim jest sztuczna inteligencja. Ocena nowego, nieznanego wcześniej zjawiska, jakim jest SI, została zakwalifikowana do kategorii bardzo ważnych nowoczesnych problemów wymagających oceny „z szerokiej perspektywy”, a także natychmiastowych reakcji na „ważne i przełomowe zmiany, zarówno technologiczne, jak i społeczne w dziedzinie sztucznej inteligencji i sferach z nią powiązanych” (pkt. 5.2 opinii EKES). Za najbardziej istotne zmiany technologiczne uznane zostały: „uderzające lub znaczące skoki” w rozwoju umiejętności SI. Poprzedzają one nie tylko prawdziwe, ale nawet nieuchronne i w dodatku najprawdopodobniej bliskie zmaterializowanie się ogólnej władzy nad pracą przez SI. W sferze społecznej wymieniona została już „znaczna redukcja pracy bez perspektyw na nowe miejsca pracy” (pkt. 5.2 opinii EKES). Partnerzy społeczni zostali wymienieni bezpośrednio, po decydentach politycznych, jako osoby i podmioty żywo interesowane uregulowaniem tych problemów i udziałem w pracach mających na celu uzgodnienie warunków rozwoju SI w ramach UE oraz w skali globalnej. Ostatnie stwierdzenie jest jednak zbyt optymistyczne. Wpływ Unii Europejskiej na rozwój SI na innych kontynentach – w Ameryce Północnej i w Azji – jest niewątpliwy. Przyznano, że „Europa pozostaje w tyle w zakresie prywatnych inwestycji w SI” (komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: Sztuczna inteligencja dla Europy, Bruksela, 24.04.2018, COM(2018)/ 237 final, dalej: „komunikat KE”).

Temat SI stał się jednym z kilku kluczowych w polityce europejskiej. Bez zbadania nastawienia najważniejszych państw członkowskich UE (Francji i Niemiec) do problemu SI nie można zająć odpowiedzialnego stanowiska wobec przedstawionych w artykule zapatrywań Komisji Europejskiej wobec SI. Może się to wydawać paradoksalne, ale najbardziej zaawansowane działania związane ze stosowaniem SI w Europie podjęte zostały dwadzieścia, a nie trzy lata temu. Taka sytuacja wystąpiła w Estonii. Współczesna Estonia ma opinię najbardziej zdigitalizowanego społeczeństwa na świecie. 99% usług publicznych w tym państwie zostało udostępnionych w formie cyfrowej (komunikat KE, s. 52). Podstawę sukcesu elektronicznej administracji w tym kraju stanowi współpraca władz państwowych, sektora publicznego ze sferą prywatną. Zatem sukces pożądanego przez społeczeństwo rozwoju SI wynika z właściwego zarządzania elektronicznymi technologiami. Unia jest dopiero we wstępnej fazie zarządzania warunkami wzrostu SI. Pierwsze stadium prounijnej polityki rozwoju SI przybrało prawną i organizacyjną formę współpracy. Celem takiej polityki unijnej wobec SI jest potrzeba ujednoczenia działań mających na celu przekonanie zaawansowanych państw – USA i Chin – o podstawowym warunku rozwoju zjawiska digitalizacji. Jest nim bezwzględnie konieczny stały nadzór człowieka nad SI. Współcześnie może on być zagwarantowany i w pełni zrealizowany jedynie w Europie.

Podsumowanie

Sztuczna inteligencja, jako elektroniczna technologia przyszłości, powinna być godna zaufania i gwarantować bezpieczeństwo jej użytkownikom. Unia Europejska ma szansę przekonać państwa będące jej członkami do niezbędnej potrzeby stosowania w praktyce przez wszystkich zainteresowanych nowoczesnych, elektronicznych technologii i równoczesnego przestrzegania europejskich wartości, zasad i praw człowieka. Ten wspólny cel łączy państwa członkowskie UE, zwłaszcza te, które przejawiają ambicje do stania się liderami w zakresie wykorzystania SI do rozwoju gospodarczego i społecznego. Unia Europejska konkuruje do objęcia stanowiska światowego lidera, natomiast dwa jej największe państwa członkowskie, Niemcy i Francja, mają ambicję wysunięcia się na czoło stawki liderów SI na kontynencie europejskim. Jest więc możliwe i bardzo prawdopodobne, że ambitne projekty unijne na temat warunków rozwoju SI w UE zostaną zrealizowane.

Bibliografia

- Brynjolfsson E., McAfee A. (2019) *Maszyna Platforma Tłum. Jak ujarzmić cyfrową rewolucję?*, Warszawa.
- Brynjolfsson E., McAfee A. (2020) *Wyścig z maszynami. Jak rewolucja cyfrowa napędza innowacje, zwiększa wydajność i w nieodwracalny sposób zmienia rynek pracy*, Warszawa.
- Ivanowa M., Bronowicka J., Kocher E., Degner A. (2018) *The App as a Boss? Control and Autonomy in Application-Based Management*, Frankfurt (serie: Arbeit/Grenze/Fluss – Work in Progress interdisziplinärer Arbeitsforschung, nr 2).
- Nowik P. (2023) *Definicja sztucznej inteligencji w nauce prawa pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne”, nr 9.
- Oster J. (2021) *Code is Code and Law is Law – The Law of Digitalization and the Digitalization of Law*, „International Journal of Law and Information Technology”, nr 29.
- Stylec-Szromek P. (2018) *Sztuczna inteligencja – prawo, odpowiedzialność, etyka*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie”, z. 123.
- Świątkowski A.M. (2018) *Szansę, zagrożenia i niewiadome zatrudnienia w stadium „czwartej rewolucji przemysłowej”*, „Polityka Społeczna”, nr 4.
- Świątkowski A.M. (2019) *Digitalizacja prawa pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne”, nr 3.

Akty prawa i dokumenty

- Karta praw podstawowych UE, Dz.Urz. UE C 202 z 7.06.2016, s. 389.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 12 lutego 2017 roku zawierająca zalecenia dla Komisji w sprawie przepisów prawa cywilnego dotyczących robotyki (2015/2103(INL)), Dz.Urz. UE C 252 z 18.07.2018, s. 239
- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Sztuczna inteligencja: wpływ sztucznej inteligencji na jednolity rynek (cyfrowy), produkcyjny, konsumpcyjny i społeczeństwo”, Dz.Urz. UE C 288 z 31.08.2017, s. 1.

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: Skoordynowany plan w sprawie sztucznej inteligencji, Bruksela, 7.12.2018, COM(2018) 795 final

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: Sztuczna inteligencja dla Europy, Bruksela, 24.04.2018, COM(2018)/ 237 final

Report of COMEST on Robotics Ethics, SHS/YES/COMEST-10/17/2 REV, Paris, 14 September 2017, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000253952> (dostęp: 10.05.2025).